

Ірина Круть

**МОВА СУЧАСНИХ ДИТЯЧИХ ВИДАНЬ:
БАЖАНЕ ТА РЕАЛЬНІСТЬ**

У статті розглядається писемне мовлення дитячих журналів, аналізуються запропоновані форми розвитку комунікативних здібностей та виявляються типові мовні помилки й недоліки.

Ключові слова: розвиток мовлення, українська дитяча періодика, мовні помилки.

В статье рассматриваются формы коммуникативной подготовки, предложенные в детских журналах, анализируются типичные языковые ошибки и недостатки.

Ключевые слова: развитие речи, украинская детская периодика, языковые ошибки.

In the article we consider the language of magazines for children, analyze the presented forms of communication training and reveal the typical speech errors and defects.

Keywords: language development, magazines for children, speech errors.

Найбільш поширеним різновидом періодичних видань для дітей в Україні зараз є журнал. Оскільки саме періодичні видання супроводжують читача протягом тривалого часу, важливими є культурні стереотипи, які прозоро чи приховано пропагуються. Мова є найважливішим шляхом формування і формулювання ціннісних настанов, вироблення навичок комунікативної діяльності. Саме тому мова періодики становить значний науковий інтерес.

Метою нашої розвідки є проаналізувати формування мовленнєвих навичок, що передбачає розв'язання таких завдань: проаналізувати мову сучасних дитячих видань, виявити типові помилки, дослідити способи, методи формування мовної культури та словника юних читачів, до яких вдаються в аналізованих журналах.

Об'єктом дослідження обрано україномовні журнали, які найпростіше дістати в Кіровограді: їх регулярно передплачує Кіровоградська

обласна бібліотека для дітей ім. А. П. Гайдара або можна вільно придбати в кіосках міста. *Предмет* дослідження — формування комунікативних здібностей засобами масової інформації.

Для аналізу обрано україномовні журнали «Барвінок», «Стежка», «Професор Крейд», «Ангелятко», «Ангеляткова наука», «Яблунька», «Котя»; досліджуваний період — останні 5 років (2006–2010 рр.).

Окремі аспекти мови дитячих видань стали об'єктом досліджень українських науковців. Мову дитячих художніх творів досліджує Н. Я. Дзюбишина-Мельник [1]. Комунікативну ефективність текстів дитячої літератури простежує Е. І. Огар [3]. Дитячу пресу вивчає Ю. В. Стадницька [4]. Журнали для дошкільнят стали об'єктом наукових досліджень Н. Кіт [2].

Окремо аналізувалась мовна підготовка, яка проводиться журналами. У журналах «Ангелятко» та «Ангеляткова наука» є словнички, в яких тлумачаться потенційно незрозумілі слова, наприклад, *фаратон — цар* (Ангелятко. 2007. № 11). При цьому знання словничка перевіряється і закріплюється: *Різдвяний піст (пригадай, що означає «піст»: «Ангелятко» розповідало про піст у попередніх номерах журналу)* (Ангеляткова наука. 2008. № 11).

У деяких випадках словникова робота викликає певні сумніви: зрозуміле слово *обіцянка* подається з тлумаченням (*добровільно дане зобов'язання зробити що-небудь*), тоді як менш уживане *катулятися* не пояснюється: *Вусь м'яв лапками сніг, нюхав його, катулявся* (Ангелятко. 2008. № 12).

Слабке місце окремих видань — недостатня робота з термінами, поняттями. Наприклад, у «Коті» варто б витлумачити: *Тіло зебри вкритіте смугами для маскування в саванні* (Котя. 2007. № 1–2). Не пояснюються також терміни *тиранозавр, стегозавр, птеродактиль* (Котя. 2008. № 11).

Цікаву мовознавчу лінію можна визначити в журналі «Стежка», зокрема в ігровій формі пропонується орфографічна робота (завдання: виправ помилки птахи-секретарки), словникова робота (цікавий текст: 40и на бенкеті) (Стежка. 2006. № 22).

Журнал «Барвінок» має окрему рубрику-міністерство української мови — «Наш скарб — рідна мова». У журналі пропонуються цікаві форми роботи зі словом: пояснення лексем у самих текстах (наприклад, про дезертирів: — *Так називають солдатів, які втікають з поля*

бою); завдання знайди слова, підбери і утвори ряд нових до «бабуся», «мама», як це зробив наш уславлений поет Іван Драч у вірші «Бабусенція»: *бабонька, бабусенька, бабцюля, бабченько, бабуля, бабусенція, бабулик, бабумамця, бабутатко, бабусонечко* (Барвінок. 2008. № 1).

У цьому журналі пропонуються оригінальні й захоплюючі форми роботи над орфографією, як-от: відновити написи на Писаному камені, розшифрувати затерті й перемішані письмена, записати слова правильно. Цікавим і корисним є залучення дітей до світу фразеології та усної народної творчості, наприклад, з розкиданих слів скласти загадку і відгадати її: *в надворі коси дівка коморі* (Барвінок. 2008. № 6).

Не всі запропоновані в проаналізованих журналах форми роботи, завдання є вдалим і корисним. Зокрема, некоректним вважаємо завдання з «Ангеляткової науки»: (Розвиваємо мовлення) З двох слів, які пов'язані між собою, склади речення. Запропоновані пари слів *дерево листочок, осінь дощик, гніздо пташка, ведмідь барліг*. Із цих слів простіше скласти словосполучення (швидше за все, дитина так і зробить) — як наслідок можливе сплутування понять словосполучення і речення, розрізнення яких і без того часто викликає труднощі. Інше завдання: З'єднай лінією протилежності (намальовано *повний — порожній кошук, надута кулька — тріснута, хлопчик — дівчинка, місяць і сонце*). Оскільки таким чином закладається уявлення про протилежність загалом, некоректно давати хлопчика й дівчинку, вказані світила (Ангеляткова наука. 2008. № 11).

Отже, у процесі аналізу виявили такі типові мовні помилки й недоліки.

Неправильне вживання слів. Найчастіше це стосується іншомовних слів. Таким чином провокується формування неправильного уявлення про певні поняття чи явища у читачів, деформується мовна картина світу. Прикладом може слугувати фраза з «Яблуньки»: *Вироби з флористики — окраса вашої оселі чи класної кімнати* (Яблунька. 2008. № 6). (Нагадаємо: флористика — розділ ботаніки, предметом якого є вивчення та систематичний опис флори будь-якої місцевості, країни, краю тощо). У цьому реченні найдоречнішим було б слово *рослин*, яке до того ж буде зрозумілішим адресатові.

Окремі слова вживаються не за значенням і виконують роль слів-паразитів: *Прочитаєш січневу мудрість, якщо спочатку вибираєш букви в зимових, відтак — у весняних, літніх, осінніх кружечках; Пара*

згущується, перетворюється спочатку на краплини води, а відтак на крижані кристалики, що утворюють білий слід — штучну хмару (Барвінок. 2008. № 1).

Зрідка стрункість викладу можуть порушувати **повтори**, тавтології, як-от: *Перший у світі тенісний турнір відбувся у 1877 році у Вімблдоні (передмістя Лондона). Він проводиться й донині і є найдавнішим у світі* (Професор Крейд. 2008. № 7). Інший приклад: у тексті «Як зебра отримувала свої смужки» у трьох реченнях слово *знову* використано чотири рази без стилістичної функції (Котя. 2010. № 7–8).

Порушується логіка в поєднанні однорідних членів речення, коли добираються неспіввідносні поняття: *Кобри дуже небезпечні отруйні змії. Існує декілька видів кобри. Їх дуже багато в Африці, Індії, Азії, а також у тропічних вологих лісах Америки*. При тому що Індія — країна Південної Азії. (Яблунька. 2008. № 6).

У дитячих журналах трапляються і граматичні помилки.

Серед них:

— неспіввіднесеність родів: *Хто ж з них (річок) найважливіший і найкорисніший для моря?* (Котя. 2008. № 7–8);

— неправильна форма: *Переказ Івана Дзюба, розповіді про загадкові істоти* (Барвінок. 2008. № 5), *Для звіряток і пташок: Совам — 10 чобіток* (Яблунька. 2008. № 6), *Щоб не мерзнула вона* (Ангеляткова наука. 2008. № 11), *Так захопилися спостереженням* (Котя. 2007. № 1–2).

У власне завданнях також знаходимо помилки: *розфарбуйте клітини на малюнку згідно номерів* (Котя. 2007. № 1–2), тоді як прийнято вживати конструкції *згідно з* або *відповідно до*.

Рідше фігурує неправильне словотворення: утворення нових слів з порушенням словотворчих моделей, наприклад: *завдовжина 15–20 сантиметрів* (Барвінок. 2008. № 1).

Небажаною є можливість подвійного прочитання речення. Особливо уважним слід бути при використанні займенників, наприклад, неправильно побудовано оповідь: *Паровоз із вагонами люди назвали ПОЇЗД або ПОТЯГ. Тепер вони могли їздити значно швидше, сидячи собі в теплі, попиваючи чай і милуючись краєвидом за вікном* (Ангелятко. 2007. № 11).

Недосконалыми є більшість журналів у плані орфографії: *по перше, по друге, по третє* у ролі прислівників (Барвінок), *ані трохи, ніби-то* (Котя. 2010. № 7–8).

Щодо пунктуаційних знаків — впадає в око певна довільність їх використання. Зокрема, улюбленим знаком дитячих видань можна вважати тире, воно використовується для посилення експресії у вкладі, часто всупереч граматиці: *Коли летючий дракон відпочиває, — «крила» його згорнуті й притиснуті до тіла* (Яблунька. 2008. № 6).

Частими є помилки в пунктуації простих речень, ускладнених відокремленнями та вставними конструкціями: *Якщо людина хвора грипом чхає чи кашляє, вірус «розлітається» на відстань до трьох метрів* (Професор Крейд. 2008. № 7) або: *Друзе, ми більш ніж певні, що з Альфом — героєм нашої сьогоднішньої розповіді ти знайомий* (Стежка. 2007. № 8) в останньому реченні відокремлена прикладка відділена тільки з одного боку.

Зрідка трапляються порушення милозвучності: *знайшов в них, вчені вважають, найбільша кількість з тих* (Котя. 2010. № 7–8).

На цьому фоні невинними виглядають одруківки, які трапляються практично в кожному аналізованому номері, наприклад, *червони з чорними плямами жуку...*, *головну небезпека для людей* (Котя. 2008. № 7–8), *календар є фотографією свого малюка; їхні маленькі дітки* (Котя. 2008. № 11), *поважнийц* (Стежка. 2007. № 8).

Позитивне враження справляє журнал «Стежка»: він написаний живою, розмаїтою мовою, у текст органічно вплітаються рідковживані слова (... *цей лев такий пелехатий! Ти ж знаєш, що в мене на шерсть алергія*) (Стежка. 2007. № 8). Використовуються фразеологізми, гра слів: *Яких тут звірів тільки не було! І левів не було, і слонів не було, і ведмедів не було, словом, не було звичних звірів, таких, яких усі колись та й бачили. А які були? Кумедні, чудернацькі, химерні, словом, дивні* (Стежка. 2006. № 22).

В одному матеріалі, який сюжетно об'єднав увесь випуск (Зоопарк), до слова *говорити* використано 18 семантико-стилістичних синонімів і 4 контекстуальні: *гукнув, звернулася, кинув хтось з юрби, мовила, пирхнув, торохтів, дивувалися, міркував, остовнів, похвалився, насунулася, зітхнула, посміхнувся, озвався, спитав, відповіла, сказав, пхекнуло, буркнув, прогугнявив, промовив, вихопилося* (Стежка. 2006. № 22).

Журнал «Барвінок» характеризується жвавою, розмаїтою лексикою. Фігурують індивідуально-авторські неологізми, які використовуються у певному тексті для творення чудесного світу з його за-

конами й мовою: *Страшна Велика Кука, бумик* (бумеранг) — зброя (Барвінок. 2008. № 5).

Трапляються і діалектизми (у матеріалі Галини Малик «Страшна Велика Кука»): *вуйко, файно, крисаня*, до речі, їх варто б пояснити: *натяг крисаню*; далі в тексті: *крисаня злетіла з його голови і котилася поруч, наче якась чудернацьке еНеЛО*. Іноді використовуються розмовні слова: *Йой, цитьте, га?, ото, обдурид*; сленг: *найприкольніші* (Барвінок. 2008. № 5).

Використання розмовної лексики вважаємо позитивним моментом, свідченням і способом розширення сфери застосування української мови. До такої ж практики вдаються автори у «Професорі Крейді», зокрема в коміксах: *мій костюм ви ще заціните; зараз вріжеться; костюми — це круто!* (Професор Крейд. 2008. № 7).

Журнал «Котя» в перші роки свого існування можна вважати одним із найслабкіших в аспекті мовної грамотності. Його особливий стиль творили такі парадоксальні й недолугі конструкції типу:

Потім він (мурахоїд) втягує язика, на якому завдяки слині поналипали комахи. Язик довжиною 60 с. стягується до рота 160 разів на хвилину.

Бігає мурахоїд дуже повільно та відпочиває у будь-якому місці на своєму шляху.

Карети, запряжені кінями, заповнили весь внутрішній двір. Не вистачало прислуги, щоб кожному із гостей допомогти вийти із карети, перенести їхні речі у призначені кімнати, запропонувати напої і почути їхні побажання щодо вечірньої трапези.

Чула, що він був дуже злий і жадібний. І що саме завдяки своїй поведінці він зник, а його країна перетворилась на пекло (Котя. 2007. № 1–2).

Окрім того, у різних номерах «Коті» траплялися грубі орфографічні й пунктуаційні помилки: *з під каптура, не мов би, ніби-то*. Коми розставляються довільно: *його довжина, разом з рогом сягає 18 с.; і, спочатку, носять їх на своєму тулубі; три гори, які зруйнувавшись, записали місто*.

Щодо стилістичних огріхів, то у «Коті» багато пізнавальних матеріалів, викладених в енциклопедичній манері, не адаптованій до особливостей сприйняття маленькими читачами.

Сучасний «Котя» помітно покращив своє мовне оформлення, виклад легший, ясніший і грамотніший.

Проведене дослідження дає можливість зробити висновки про недостатній рівень коректури в дитячих виданнях. Значна кількість дитячих періодичних видань оформлюється бідною, сухою мовою, до того ж не завжди грамотною. Сформувати повноцінний україномовний континуум можна лише тоді, коли діти чутимуть, читатимуть якісне, виразне, емоційне, образне мовлення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Мова дитячої літератури / Н. Я. Дзюбишина-Мельник // Українська мова : [енцикл.]. — [2-ге вид., випр. і доп.] — К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. — С. 347–348.
2. *Кіт Н. О.* Український журнал для дошкільника : психологічні підстави та основні принципи розробки концепції видання / Н. О. Кіт // Стиль і текст / [за ред. В. Різуна]. — К., 2002. — Вип. 3. — С. 218–227.
3. *Огар Е. І.* Мова дитячого літературного дискурсу : функціонально-комунікативні аспекти дослідження / Е. І. Огар // Вісник Сумського державного університету. — 2006. — № 3 (87). — С. 10–17.
4. *Стадницька Ю. В.* Дитяча публіцистика як об'єкт дослідження / Ю. В. Стадницька // Вісник Сумського державного університету. — 2006. — № 3 (87). — С. 20–24.